

Дыягназ сучаснай палітычнай сыстэмы Беларусі

Характар палітычнага рэжыму Віктар Чарноў

Палітычная сыстэма — гэта сукупнасць палітычных інстытутаў і суб'ектаў, якія ўзаемадзейюць паміж сабой у мэтах фармавання і правядзеньня ў жыццё пэўнага палітычнага курсу грамадства або групаў, якія яго складаюць.

Дзяржава — інстытут палітычнай сыстэмы, які забяспечвае выпрацоўку і ажыццяўленьне палітычнага курсу праз спецыялізаваныя органы — парлямэнт, урад, суды і адміністрацыйна-бюракратычныя ўстановы. Гэтыя структуры выконваюць пэўныя функцыі, якія, у сваю чаргу, адлюстроўваюцца ў палітычным курсе. Палітычная сыстэма ў той ці іншы прамежак часу набывае канкрэтныя структурна-функцыянальныя абрысы ў палітычным рэжыме. Палітычны рэжым ёсьць характарам і спосабам узаемадзеяння элементаў палітычнай сыстэмы⁹.

Палітычны рэжым Беларусі разглядаецца намі перш за ўсё з пункту гледжання арганізацыі і спосабаў фармавання органаў цэнтральнай і мясцовае ўлады. Паводле гэтага параметра асноўным крытэрам дыфэрэнцыяцыі палі-

---

⁹ У гэтай працы тэрмін «палітычны рэжым» выкарыстоўваецца ў больш вузкім сэнсе — як характар (спосаб) функцыянавання дзяржавы, як сукупнасць сродкаў і мэтадаў ажыццяўленьня дзяржаўнай улады.

тычных рэжымаў ёсьць ступень канцэнтрацыі, цэнтралізацыі і абмежаваньня ўлады кіраўнічай эліты. У адных палітычных сыстэмах улада дэканцэнтраваная, падзеленая паміж рознымі інстытутамі, у іншых улада гранічна сканцэнтраваная ў адным інстытуце. Адныя сыстэмы больш дэцэнтралізаваныя, другія — больш цэнтралізаваныя. У выніку адныя палітычныя сыстэмы аказваюцца больш дэмакратычнымі, другія — больш аўтарытарнымі.

Пры аналізе палітычных рэжымаў (у тым ліку аўтарытарных, да якіх належыць сучасны беларускі) найважнейшым крытэрам ёсьць характар улады, яе арыентацыя на захаваньне статус-кво або на зьмены ў грамадзтве. Калі кіравацца гэтым крытэрам, можна вылучыць наступныя разнавіднасьці аўтарытарызму: кансэрватыўныя, рэакцыйныя і лібэральныя рэжымы. Іншым ключавым крытэрам клясыфікацыі палітычных рэжымаў зьяўляецца *носьбіт улады*. На падставе гэтага крытэра аўтарытарныя рэжымы можна падзяліць на пэрсаналісцкія дыктатуры і алігархіі. Разглядаючы з гэтых пазыцыяў аўтарытарны рэжым у Беларусі, можна вызначыць як рэакцыйную, кансэрватыўна-савецкую пэрсаналісцкую дыктатуру з моцнымі таталітарнымі тэндэнцыямі.

Для пераважнае большыні паслясавецкіх краінаў, што пайшлі шляхам рэформаў, характэрная рэакцыя непрыняцьця новых грамадзкіх стасункаў. Палітычным і ідэалёгічным выразьнікам гэтае тэндэнцыі стаў левы савецкі кансэрватызм, які ў залежнасьці ад акалічнасьцяў набываў розныя формы — ад досыць памяркоўных да самых агрэсіўных і рэакцыйных. Аднак у Беларусі кансэрватыўна-савецкая тэндэнцыя ня толькі набыла найбольш рэакцыйныя рысы, але змагла стаць палітычнай дамінантай і, больш за тое, канстытувацца ў дзяржаўную ўладу. Інтэгральнай палітычна-ідэалёгічнай якасьцю гэтага рэжыму ёсьць рэакцыйны савецкі кансэрватызм, які выяўляе ня толькі тугу традыцыяналісцкае савецкае сьвядомасьці па эпосе, якая адыходзіць, але і сьвядомае імкненьне любым коштам спыніць у Беларусі (ды й ня толькі ў Беларусі) разьвіцьцё глябальнага працэсу дэмакратызацыі і рэстаўраваць у мадыфікаваным выглядзе асноўныя элементы савецкага ладу (ад СССР і кіраўнічае вэртыкалі кшталту «партыя — Саветы» да абавязковых суботнікаў).

Можна вылучыць наступныя доўгатэрміновыя, стратэгічныя кампанэнты палітычнага курсу кіраўнічага рэжыму, якія вызначаюць лёгіку ягоных паводзінаў:

- умацаваньне і максымальна доўгае існаваньне рэжыму асабістае ўлады прэзыдэнта Аляксандра Лукашэнкі;
- рэстаўрацыя і кансэрвацыя ў мадыфікаваным выглядзе некаторых асноўных элемэнтаў ранейшага савецкага ладу;
- экспансія ўсярэдзіну непадкантрольнае рэжыму грамадзянскае супольнасьці;
- экспансія вонкі і, насамперш, у багатую рэсурсамі «братнюю Расею» з фантастычнай пэрспэктывай захапіць «маскоўскі сталец».

Прынятая ў выніку дзяржаўнага перавароту ў лістападзе 1996 г. новая Канстытуцыя дазволіла:

- легалізаваць дэ-факта дыктатуру прэзыдэнта, напрыклад, юрыдычна аформіць надсыстэмныя інстытуты ўлады, якія не вызначаліся Канстытуцыяй 1994 г. (Адміністрацыя Прэзыдэнта, Управа справамі Прэзыдэнта);
- значна павысіць узровень канцэнтрацыі, цэнтралізацыі і кансалідацыі інстытутаў улады, замацаваць дыктатуру ў форме адзінаасобнага і практычна неабмежаванага панаваньня, г. зн. безумоўнага падпарадкаваньня іншых структураў улады любым загадам з боку прэзыдэнта.

Прэзыдэнт ёсьць асноўнай крыніцай улады і мае магчымасьць прыняцьця канчатковых палітычных рашэньняў практычна ўва ўсім спэктры значных для грамадства пытанняў. Пазыцыі ўсіх іншых асобаў у дзяржаўнай гіерархіі знаходзяцца ў простае залежнасьці ад ступені іхнага доступу, блізіні да прэзыдэнта, ад іх асабістае адданасьці кіраўніку дзяржавы і падтрымкі зь ягонага боку.

Прэзыдэнт і выканаўчая вэртыкаль – гэта адзіны паўнаважны інстытут улады. Апошняе азначае, што ў краіне практычна не існуе падзелу ўладаў. Няма паўнапраўнага парламэнту. Суд цалкам залежыць ад выканаўчае ўлады. Ліквідаванае мясцовае самакіраваньне. Кіраўнікі мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў не абіраюцца, а прызначаюцца прэзыдэнтам.

Рэжым, што праўда, мае пэўныя прыкметы электаральнае дэмакратыі і дэляруе палітычны плюралізм. Аднак нават на заканадаўчым узроўні ён сур'ёзна абмяжоўвае, а на практыцы цалкам нэўтралізуе магчымасьць сумленных канкурэнтных выбараў, здольных прывесці да зьмены ўлады. Палітычныя партыі аказаліся выпхнутымі па-за палітычную сыстэму і адыгрываюць дысфункцыя-

нальную ролю. Асобныя групы інтарэсаў крыху ўплываюць на фармаваньне канкрэтнае палітыкі, але яны дзеюць лятэнтна і спрыяюць росту карупцыі.

Такім чынам, пэрсаналісцкі рэжым гранічна скараціў колькасць актараў, якія маюць рэальныя інстытуцыйныя магчымасьці прыняцьця важных дзяржаўных рашэньняў або істотнага ўплыву на цяперашнюю палітыку.

Структуры найвышэйшай выканаўчай і заканадаўчай уладаў

Віктар Чарноў

Форма кіраваньня

Каб зразумець мэханізм дзеяньня найвышэйшае дзяржаўнае ўлады, неабходна дакладна ўяўляць сабе яе структуру і функцыі. Апісаньне дзяржавы звычайна пачынаецца з высвятленьня канстытуцыйнае формы кіраваньня.

Форма кіраваньня — гэта спосаб арганізацыі найвышэйшых органаў дзяржавы, сыстэмы іх стасункаў адзін з адным і з грамадствам. Яна ёсьць канкрэтным увасабленьнем пэўнага палітычнага рэжыму. Ад вызначанасьці формы кіраваньня шмат у чым залежыць кансалідаванасьць, легітымнасьць і эфэктыўнасьць дзяржаўных структураў, а значыць, устойлівасьць палітычнага рэжыму.

У Беларусі ў 1994 г. наўзамен квазіпарлямэнцкай, савецка-прэм'ерскай рэспублікі прыйшла прэзыдэнцкая форма кіраваньня, заснаваная на інстытуце простых выбараў прэзыдэнта. Фармальна яна ўяўляла сабой амаль клясычны ўзор канстытуцыйнае дэмакратыі прэзыдэнцкага кшталту. Аднак на практыцы прэзыдэнцкая рэспубліка трансфармавалася ў пэрсаналісцкую дыктатуру. Яе інстытуцыйным выражэньнем стала супэрпрэзыдэнцкая рэспубліка, якая ўсталявалася ў выніку дзяржаўнага перавароту ў лістападзе 1996 г.

Супэрпрэзыдэнцкая рэспубліка характарызуецца гранічнай канцэнтрацыяй усіх галінаў улады ў руках прэзыдэнта. Ён ёсьць ня толькі кіраўніком дзяржавы